

VPLIVANJSKA VLOGA V BESEDILIH PARTIZANSKE PUBLICISTIKE

Za besedila politične propagande iz časa 2. svetovne vojne, natisnjena v partizanskem časopisju, je značilno vplivanje na naslovnika na treh ravneh: predmetnost, vsebinska strukturiranost besedil in jezikovna sredstva.

WW II political propaganda writing printed in the partisans' press was one of the most important means of mobilizing the masses; this writing had a predominantly affective function. The influence on the addressee characteristically pertained to three main levels: thematic (all of the texts have the same theme), content structuring (the author's intent is expressed in a thesis or appeal) and selection of linguistic means (performative verbs, imperatives, volitional expressions, elliptical sentences and typical word combinations).

1.0 Kot je znano, opravljajo publicistična¹ besedila raznovrstne vloge; na prvo mesto postavlja strokovna literatura obveščanje oz. poročanje (o dogodkih in ljudeh)², sledijo prepričevanje naslovnika³, vzgajanje⁴, oblikovanje javnega mnenja⁵ in zabavanje⁶. Seveda se v posameznih besedilih funkcije (tj. predstavitevna, vplivajska, izrazna)⁷ ne pojavljajo hkrati v enaki meri, temveč v prepletu, kjer ena od njih prevladuje (je dominantna).⁸

1.1 Namen razprave je pokazati, da je bila vloga narodnoosvobodilne publicistike izrazito vplivajska, tj. šlo je za prepričevanje/pridobivanje naslovnika,

¹ V razpravi ostajamo pri pojmovanju publicistične zvrsti jezika, ki se je doslej uveljavilo v slovenskem jezikoslovju (prim. J. Toporišič, Publicistični jezik, v: Slovenski knjižni jezik 3, 1967, 97-98; J. Dular, Zvrstnost slovenskega jezika, v: Informativni zbornik SSJLK, 1974, 68-69; isti, Zvrstna pripadnost prvin v publicističnih besedilih, SR 1975, 197; J. Toporišič, Slovenska slovnica, 1976, 24-26; J. Dular idr., Slovenski jezik in stilistika, 1979, 54-56; J. Dular idr., Slovenski jezik I, 1981, 50-51; J. Toporišič, V. Gjurin, Slovenska zvrstna besedila, 1981, 149-192; J. Dular, Teoretična izhodišča, v: Povejmo naravnost, 1985, 10-11). Med publicistična besedila uvrščajo avtorji raznovrstna besedila, ki so naslovniku posredovana po množičnih občilih (časopis, radio, televizija). Novinarska besedila so publicističnim podrejeni pojem; J. Dular govori tudi o nenovinarski publicistiki (»politični govori, resolucije ipd.«, 1985, 11). Novejša novinarska znanost – prim. M. Košir, Nastavki za teorijo novinarskih vrst, 1988, 21 – pa loči publicistična besedila od novinarskih po prisotnosti in angažiranosti avtorja/publicista, ki se v njih predstavi »kot osebnost s svojim individualnim stališčem« (podč. M. K.); publicistično besedilo je »pisano v 1. osebi, v za publicista tipičnem stilu /.../, zavzeto, kritično, angažirano. /.../ Novinar pa je družbeni delavec, ki svojo osebnost postavlja v ozadje, v ospredje pa pomene dogodkov, kakor so jim bili podeljeni« (podč. M. K.).

² Prim. v op. 1 J. Dular 1974, 1979, 1981, 1985; J. Toporišič 1967, 1976 (1984), 1981.

³ Prim. J. Dular idr., Slovenski jezik I, 54.

⁴ Prim. J. Dular, Zvrstnost slovenskega jezika, 68; J. Dular idr., Slovenski jezik in stilistika, 54; M. Košir, n. d. v op. 1, 14.

⁵ Prim. M. Košir, n. d. v op. 1, 14.

⁶ Prim. J. Dular, Zvrstnost slovenskega jezika, 68; M. Košir, n. d. v op. 1, 14.

⁷ Poimenovanje povzemam po J. Dularju, O definicijah funkcijskih vrst in njihovi formalizaciji v šoli, JIS 1979/80, 82-83. Prim. tudi J. Toporišič, Slovenska slovnica, 1984, 627, kjer govori o »vrednotah besedil«, in sicer o »prikazovalni«, »pozivni« in »razodevalni«.

⁸ Prim. J. Dular, n. d. v op. 7, 83-85.

medtem ko je obveščanje služilo za podlago glavni vlogi. Sámí predstavniki gibanja NOB so tisk (že med vojno) ocenjevali takole: »V vseh teh letih osvobodilne borbe naših uspehov ne bi bilo, če ne bi bilo našega tiska.«⁹ »Tisk je igral v osvobodilnem boju pomembno vlogo kot graditelj političnega prepričanja, kot organizator boja.«¹⁰ »/Naš tisk je stremel ves čas biti v prvih vrstah, biti ne samo poročevalec, ampak tudi vodnik, propagator, mobilizator in organizator obenem.«¹¹

2.0 Dejavniki sporočanja. – Sporočanje¹² pojmuje kot pošiljanje in sprejemanje informacij(e)/obvestil(a) med udeležencema/(-i) sporočanja, od katerih eden pošilja (pošiljalec/oddajnik)¹³, drugi pa sprejema sporočilo (sprejemnik/naslovnik). Za razumevanje sporočila pa je pomembno tudi vedenje o tem, kakšen položaj imata sobesednika, tj. kakšno je družbeno razmerje med njima, kakšna je lastna in predvidena sobesednikova sporočevalska izkušnja, kraj sporočanja in družbene (oz. politične) razmere v okolju, kjer sporočanje poteka, čas ter namen sporočanja.

2.1 Predstavimo torej sporočevalski okvir. Aprila 1941 so si z okupacijo razdelili slovensko ozemlje Nemci, Italijani in Madžari.¹⁴ Slovenski jezik je bil kot sredstvo sporazumevanja in osnovni element identitete naroda skoraj popolnoma izrinjen iz javnosti. Taktika okupatorjev¹⁵ je bila različna; medtem ko so Italijani tolerirali slovenski jezik, saj v višjem upravnem središču Slovencev niso mogli zahtevati kar ukinitve slovenskega jezika¹⁶ (tj. v šolah je bil pouk v slovenščini, v srednjih in višjih šolah italijanščina kot učni predmet, vsi javni papisi so morali biti dvojezični, ljubljanski dnevnik so prinašali najvažnejše novice tudi v italijanščini idr.)¹⁷, so Nemci rabo slovenščine takoj prepovedali, da bi čim hitreje uničili temelje kulturnega življenja Slovencev oz. nadaljevali potek, ki se je na Koroškem začel s plebiscitom leta 1920 in zlasti nadaljeval po priključitvi leta 1938 (obstajali so samo nemški vrtci in šole, vse kulturne ustanove so prešle v upravljanje nemških

⁹ Iz govora B. Kidriča na ustanovnem sestanku Novinarskega društva 22. 10. 1944 v Črnomlju. R. Čenčič, Pravično priznanje tisku, Tovariš 1953, 1142.

¹⁰ Iz vabila na konferenco novinarjev maja 1944 v Metliki. D. Šmicberger, Partizanska sedma sila, 1988, 149.

¹¹ Iz referata V. Tomšič na prvi novinarski konferenci maja 1944 v Metliki. M. Meršol, Naš časopis in naš čas, Delo 9. 5. 1984, 6.

¹² Prim. M. Kolar, B. Pogorelec, Slovenski jezik I, Sporočanje, 1982, 3-7; J. Toporišič, Slovenska slovnica, 1984, 593.

¹³ Upoštevati je treba tudi možnost, da pošiljalec/oddajnik ni vedno tudi tvorec sporočila.

¹⁴ Italijani so »svojemu« delu (Dolenjska z Belo krajino, Notranjska in Ljubljana) dali avtonomni status (t. i. Ljubljanska pokrajina), Nemcem so »pripadle« Koroška, Gorenjska in Štajerska, Madžari pa so severovzhodni del slovenskega ozemlja zasedli za Nemci. M. Mikuž, Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji, 1. knjiga, 1960, 52, 62-63.

¹⁵ Prim. F. Fischer, Taktika okupatorjev pri zatiranju slovenske kulture, v: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1968/69, 191-201. Prim. tudi B. Pogorelec, Položaj slovenskega jezika med NOB in razvoj vojaškega, političnega in uradnega jezika, v: Zbornik SSJLK, 1985, 12.

¹⁶ Prim. asimilacijske težnje na zahodnem slovenskem ozemlju, ki je z Rapalsko pogodbo 1920. leta pripadlo Italiji.

¹⁷ Po kapitulaciji Italije septembra 1943 so zasedli Ljubljansko pokrajino Nemci in nadaljevali taktiko Italijanov.

ipd.). Madžari slovenskega knjižnega jezika tudi niso dovolili uporabljati, ponekod le prekmursko narečje, sicer pa so slovenske vasi in ulice dobila madžarska imena, v šolah in uradih se je smela slišati le madžarščina.

2.2 Na omenjeno stanje so reagirali predstavniki KPS, krščanskih socialistov, dela Sokola in kulturnih delavcev, ki so 27. 4. 1941 v Ljubljani ustanovili Protiimperialistično fronto, kasnejšo Osvobodilno fronto slovenskega naroda, in sicer z nalogo, »zbirati in organizirati ljudi za boj proti okupatorjem«, »za osvoboditev in združitev vseh Slovencev«¹⁸. Zavedali so se, da jim pri tem lahko v veliki meri pomaga prav tisk. Predvsem Partija je že iz predvojnega časa¹⁹ vedela, kako velike važnosti je tisk za vzgojo lastnih kadrov (t. i. propaganda) ter za aktivacijo in mobilizacijo množic (t. i. agitacija)²⁰. Takoj po okupaciji je KPS dala vse svoje tiskarske možnosti na razpolago tisku NOB.²¹

2.2.1 Pod pojmom tisk NOB oz. partizanski tisk pojmujeemo ilegalne publikacije, ki so nastajale v partizanskih enotah, na »zasedenem« in t. i. »osvobojenem« ozemlju, nekateri²² pa tudi tiste, ki so jih interniranci izdajali v zaporih in taboriščih, in tiste, ki so jih izdajali prekomorci, in sicer v času od aprila 1941 do 9. 5. 1945.²³ (Obravnavati bi kazalo tudi izseljenstvo.) Tisk NOB zajema publikacije periodičnega (časopisi, revije) in neperiodičnega značaja (brošure, letake, plakate idr.). Publikacije so sprva razmnoževale ciklostilne tehnike, tisk se je pravzaprav razmahnil šele po kapitulaciji Italije.²⁴

¹⁸ Prim. prvi »program« OF Gesla našega osvobodilnega boja, obj. v Slovenskem poročevalcu 22. 6. 1941, in Temeljne točke Osvobodilne fronte, obj. v Slovenskem poročevalcu 6. 1. 1942.

¹⁹ Organizacijski sekretariat CK KPS je že pred začetkom 2. svetovne vojne zadal T. Tomšiču nalogo, naj organizira močan ilegalni »tehnični« aparat. Tako je npr. že od leta 1939 v Tacnu delovala tiskarna. Prim. Tomšič Tone, organizator partijskega tiska, Ljudska pravica 9. 5. 1950.

²⁰ Razlika med propagando in agitacijo izvira iz definicije Plehanova: propagandist predstavlja ideje eni ali nekaj osebam, agitator po eno ali nekaj idej množici ljudi. Prim. tudi Referat o agitaciji i propagandi (Izvestilac Boris Kidrič), v: Peta zemaljska konferencija KPJ (19.-23. oktober 1940), 1980, 99-112 in 509-516.

²¹ Partiji na več mestih priznavajo dobro organiziranost krščanski socialisti: »/Partiji/ so iz svojega ilegalnega dela razpolagali z nekaterimi organiziranimi elementi (tajne tiskarne, obveščevalna služba itd.), ki jih drugi nismo poznali in nismo imeli v njih nobenih izkušenj.« Pavel Bratina, Pogovor s krščanskim socialistom, filmskim delavcem in publicistom Vitkom Musekom, 2000, št. 35-36, 209.

²² M. Čampa, Narodnoosvobodilni tisk in njegov obseg, Arhivi, V, št. 1-2, 1982, 24.

²³ Nekateri postavljajo začetek že na dan 27. 3. 1941. Postavlja se tudi vprašanje o koncu – ali sodijo med partizanski tisk tudi izdaje, ki so izšle v Beogradu po osvoboditvi oktobra 1944. Povzeto po n. d. v op. 22.

²⁴ Ciklostil je prevladoval do vključno 1943. leta. Tiskanih primerov časopisov je bilo v letih 1941-1943 malo: Delo (1941 in 1942), Ljudska pravica (1941), Kmečki glas (le 1 št. 1943) in Slovenski poročevalec (majska št. 1942 ob smrti T. Tomšiča). Tiskarstvo pa je doživelo poseben razmah po italijanski kapitulaciji: vse centralne izdaje so bile odslej tiskane, Ljudska pravica je imela tiskane tudi pokrajinske izdaje. Prim. M. Čampa, n. d. v op. 22; Tisoče letakov, časopisov ..., Ljudska pravica 9. 5. 1950; (Slavko Krusnik -) Tihec, Tiskarji partizani se niso ustavili pred nobeno zapreko, Delavska enotnost 27. 4. 1951 in 1. 5. 1951; R. Čenčič, Partizanske tiskarne med narodnoosvobodilno vojno, Grafična revija, št. 3, 1953, 12-18; J. Krahl, Rast slovenskega narodnoosvobodilnega tiska v letih 1941-1945, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, št. 1-2, 1966, 338-341; isti, Partizanske tiskarne na Slovenskem I, II, III, 1972-1976; isti, Partizanski ciklostilne tehnike v Slovenskem Primorju, 1981.

2.2.2 Bogata založenost arhivov²⁵ kaže izredno pestrost periodike; ponudba je zajela najrazličnejše naslovnike. Splošnemu naslovniku je bil namenjen predvsem Slovenski poročevalec, ki je med vsemi listi izhajal najbolj kontinuirano²⁶, partijski so imeli v začetku vojne na voljo Delo²⁷, od jeseni 1943 pa Ljudsko pravico²⁸. Mladina²⁹ je sprva izhajala pod naslovom Mlada Slovenija³⁰, podobno so tudi list Našim ženam³¹ jeseni 1943 preimenovali v Našo ženo³². Med strokovnimi glasili je treba omeniti vojaška glasila³³ in med njimi Slovenskega partizana³⁴, ki se je jeseni 1944 preimenoval v Našo vojsko³⁵. Kmetom je bil namenjen Kmečki glas³⁶, delavcem Delavska enotnost³⁷, učiteljem Prosveta³⁸, medicinskemu osebju Partizanski zdravstveni vestnik³⁹ itd. V prvih dveh letih so izhajala tudi glasila političnih skupin, zastopanih v OF, npr. Slovenska revolucija⁴⁰, Sokol v borbi za svobodo⁴¹ in Slovenski zbornik⁴².

²⁵ Gradivo hranijo danes predvsem arhivi in knjižnice, največ Arhiv Inštituta za novejšo zgodovino, NUK in Muzej ljudske revolucije, nekaj pa tudi lokalni muzeji. – Fonde narodnoosvobodilnega tiska so začeli urejati že med vojno. Znanstveni inštitut pri SNOS je leta 1944 dobival dva obvezna primerka od vsake publikacije, njegov bibliotekar Jože Udovič pa jih je zbiral in urejal. Januarja 1945 se je z odlokom predsedstva SNOS o zaščiti knjižnic, arhivov in kulturnih spomenikov delo še intenzivneje nadaljevalo, in sicer do 1948, ko je bil inštitut razformiran. S(lavko) R(učel), Med partizanskimi tiski v Narodni in univerzitetni knjižnici, Knjiga, št. 6, 1954, 190-192. N. d. v op. 22.

²⁶ »Informacijski vestnik Osvobodilna fronta«, izhajal od maja 1941 do 9. 5. 1945 pribl. številka na teden. Uredniki: T. Tomšič, B. Kidrič, M. Marinko, B. Zihel, E. Kocbek, V. Krivic, S. Kovač, M. Tomšič, F. Škerl, M. Vilfan in C. Kosmač. Ponatis: Slovenski poročevalec 1938 in 1941, 1951.

²⁷ »Organ Centralnega Odbora Komunistične Stranke Slovenije«, izhajal 1941-1942. Urednik: T. Tomšič, B. Kidrič, B. Zihel. Faksimile: Delo 1940-1942, 1947.

²⁸ »Organ Komunistične partije Slovenije«, izhajalo 1943-1945. Uredniki: B. Zihel, C. Logar, V. Krivic, V. Tomšič, A. Bebler, L. Šentjurs.

²⁹ »Glasilo Zveze slovenske mladine«, izhajalo 1943-1945. Urednik: Mitja Vošnjak.

³⁰ »Glasilo Mladinske Osvobodilne fronte Slovenskega naroda«, izhajalo 1941-1942. Urednica: L. Šentjurs. Ponatis Mlade Slovenije in 1. letnika Mladine Slovenije: Mlada Slovenija-Mladina 1941-1943, 1946.

³¹ Glasilo Protifašistične ženske zveze«, izhajala 1942-1943. Urednica Z. Vrščaj.

³² Izhajala 1944-1945.

³³ Zaradi pomanjkanja informacij in neredne dostave ostalih listov so sprva v mnogih vojaških enotah izdajali svoja glasila, ki so izšla le malokrat, tudi v rokopisu ali šapirografirana. Junjska številka (1942) Slovenskega partizana je objavila obveljavo, naj partizanske enote prenehajo izdajati lastna glasila, ker trošijo preveč materialnih sredstev; vojaki naj berejo časopise, ki jih izdaja »civilna oblast«. N. d. v op. 10, str. 28; J. O b l a k, Partizanski tisk na Primorskem, Primorske novice 29. 6. 1960-27. 7. 1960.

³⁴ »Organ Poveljstva slovenskih narodnoosvobodilnih partizanskih čet«, izhajal 1941-1942 (prva številka na pobudo A. Beblerja).

³⁵ »Glasilo NOV in PO Slovenije«, izhajala 1944-1945.

³⁶ »Vestnik Osvobodilne fronte slovenskega naroda«, izhajal 1943-1945.

³⁷ »Vestnik Glavnega odbora Delavske enotnosti, izhajala neredno 1942-1945. Ponatis: Delavska enotnost, 1954.

³⁸ Učiteljski list, izšel le trikrat na Primorskem. N. d. v op. 10, 52.

³⁹ »Glasilo sanitetnega oddelka Glavnega Štaba Slovenije«, izhajal 1944-1945. Faksimile: Zbornik dokumentov in podatkov sanitetne službe v narodnoosvobodilni vojni na Slovenskem 1941-1945, 1985.

⁴⁰ Revijo je izdajala krščanska skupina v OF. Urednik: E. Kocbek. N. d. v op. 10, 51.

⁴¹ Glasilo sokolov v OF. Uredniki: F. in L. Lubej, Z. Polič, D. Podgornik, J. Rus. N. d. v op. 10, 51.

⁴² Delo kulturne skupine v OF. N. d. v op. 10, 51.

Po vseh pokrajinah je bil razširjen lokalni tisk, namenjen različnim naslovnikom⁴³; tako tudi na Primorskem, ki je imela zaradi svojega zgodovinskega položaja večjo potrebo po slovenskem tisku in ji je vodstvo NOB s kadri in propagandnimi sredstvi posvečalo veliko pozornosti.⁴⁴ Med primorskimi glasili je treba posebej omeniti Partizanski dnevnik⁴⁵, ki je bil takrat edini ilegalni dnevnik v okupirani Evropi.

2.3 Gradivo za analizo predstavljajo izbrana besedila ⁴⁶ iz najbolj reprezentativnih časopisov NOB, tj. Slovenskega poročevalca, Partizanskega dnevnika, Dela, Ljudske pravice, Mladine, Slovenskega partizana, Naše vojske, Kmečkega glasa in Delavske enotnosti, v času 1941-1945. Upoštewane so bile samo centralne izdaje.⁴⁷

2.3.1 Avtorji člankov in uredniki časopisov so bili na začetku vojne politični delavci, ki so imeli izkušnje iz predvojnega časa (T. Tomšič, E. Kardelj, B. Ziherl, E. Kocbek), predvsem pa B. Kidrič, ki je veljal za »vzgojitelja novinarjev«. ⁴⁸ Poleti in nato jeseni 1942. leta ⁴⁹ so začeli posvečati več pozornosti vojnodopisniški službi in vzgoji novinarskih kadrov, ki so bili strokovno in tudi jezikovno pomanjkljivo izobraženi.⁵⁰ (Neizobraženi) pisci so se pri pisanju zgledovali po besedilih, katerih podpisnik je bila institucija in ki zavzemajo precej prostora v partizanskih časopisih⁵¹, kajti »/redakcija /Slovenskega poročevalca/ v tistem času ni bila samostojen 'urad', temveč skupaj z drugimi redakcijami – zlasti Ljudsko pravico in Kmečkim glasom⁵² – povezana oz. vključena v agitprop vrhovnih organov oz. v propagandni

⁴³ Največ mladini, npr. Glas mladih (na Primorskem in Gorenjskem), Mladi puntar (na Primorskem), Tito naš vodnik (v mariborskem okrožju), Mi vstajamo (v Mežiški dolini), Mlada Bela krajina, Mlada moč (v novomeškem okrožju), Mladina – izdaja za Primorsko, Mladina – izdaja za Štajersko, Mladina – Ljubljanska izdaja...; in ženskam, npr. Slovenka (na Primorskem), Slovenke pod Karavankami (na Gorenjskem), Borbena Slovenka (na Štajerskem). Prim. Bibliografija tiska mladinske organizacije v NOB 1941–1945, v: D. Jeršek, M. Kacin, A. Nedog, Oris mladinskega gibanja na Slovenskem v obdobju 1941–1945, 1963, 171–178; Vloga ženskega tiska med NOB, Naša žena 1951, 123–125; J. Oblak, n. d. v op. 33.

⁴⁴ Partizanski tisk je imel na Primorskem dvojno vlogo: dvigovati ljudi v upor proti okupatorju in jih prosvetljevati, saj dotlej niso imeli slovenskih šol. Cilj NOB je bil tudi priključitev Primorske Jugoslaviji.

⁴⁵ »Glasilo pokrajinskih odborov OF za Primorsko in Gorenjsko«, izhajal 1943–1945. Uredniki: F. Vreg, E. Kokolj, M. Tepina, J. Štante, M. Mohorič, L. Modic, F. Bevk, D. Milič, L. Pohar. Kserografirana izdaja: Partizanski dnevnik 1944–1945, 1975.

⁴⁶ Seznam naslovov gl. v mag. nalogi M. Bešter, Jezik publicistike v NOB, 1988, 205–209.

⁴⁷ »Pokrajinska izdaja« je v glavnem povzela članke »centralne izdaje« in dodala še nekatere svoje.

⁴⁸ »Praksa redakcije Slovenskega poročevalca je bila, da je vsako številko, preden je bila odposlana v tehniko, odnesla še prej k Borisu Kidriču, da jo je še on pregledal, predlagal morebitne popravke oz. povedal svoje mnenje.« F. Škerl, Spomini na urednikovanje SP, tipkopis v arhivu ČGP Delo, nav. po n. d. v op. 10, 110–111.

⁴⁹ Po partijski konferenci julija 1942 in okrožnici CK KPJ novembra 1942, ki je prinesla obvestilo o vzpostavitvi dopisniške mreže, so iskali »inteligentne, razvoja sposobne, zainteresirane ljudi, tudi če trenutno niso večši pravilnega pisanja. Glavno je, da so to ljudje, ki znajo gledati in opazovati, ki so duševno bistri in gibčni.« N. d. v op. 10, 79, prim. še str. 101, 134.

⁵⁰ Uredništva nekaterih listov so piscem neustreznih člankov pošiljala popravke in pripombe. Organizirali so tudi (štirinajstnevno) »šolanje« v redakciji ipd. N. d. v op. 10, 123–127.

⁵¹ Korpus je vseboval 28% besedil, katerih avtor je bila institucija.

⁵² Voditelji NOB so osebno pozornost namenjali kmečkemu prebivalstvu, da bi ga pridobili na svojo stran. N. d. v op. 10, 49.

odsek izvršnega odbora OF⁵³. – Avtorji se pod besedila v prvih letih vojne zaradi konspiracije niso podpisovali, podpisovanje s pravimi (pri voditeljih) in partizanskimi imeni se uveljavi predvsem proti koncu 1945. leta, verjetno tudi zaradi uspešnega razvoja dogodkov na svetovnih bojiščih.⁵⁴

Naslovnik je bil, kot je za periodiko značilno, množica ljudi, med njimi »že sodelujoči«, kot tudi »še ne sodelujoči« v NOB⁵⁵. Za pisca in bralca besedil je veljala prostorska (ilegala) in časovna distanca⁵⁶. Naklada je bila zaradi materialnih možnosti omejena⁵⁷, a spominska literatura navaja, da je bilo bralcev tudi do 6-krat več (»Ko prebereš, daj naprej!«).⁵⁸

2.3.2 V okviru sporočanjso usmerjenega besediloslovja⁵⁹ pojmuje vsako besedilo kot jezikovno izražen del konkretnega govornega dejanja, s katerim tvorec vzpostavlja sporočanjso odnos z naslovnikom in glede na namen sporočanja določi tudi vrsto tega odnosa. Namen avtorja besedila je razviden iz t. i. dejanja vplivanja, ki ga mora naslovnik v besedilu prepoznati, da bi lahko v skladu z njim ravnal (t. i. dejanje učinkovanja)⁶⁰. Dejanje vplivanja je konvencionalizirano⁶¹, dejanje učinkovanja pa ni predvidljivo: nek naslovnik bo v skladu s tvorčevim namenom ravnal, drug pa ne. Za obravnavana besedila je glede na avtorjev namen značilna vplivajnska vloga, in sicer hoče tvorec besedila pripraviti naslovnika do tega, da bi le-ta opravil določeno dejanje⁶², tj. v našem primeru da bi se priključil

⁵³ N. d. v op. 10, 110.

⁵⁴ F. Škerl v Opombah k Ponatisu slovenskega poročevalca 1938–1941 navaja imena avtorjev člankov. N. d. v op. 26, 257–340.

⁵⁵ Določen odstotek ljudi tovrstnega časopisja verjetno nikoli ni vzel v roke.

⁵⁶ Vojne razmere niso bile naklonjene razširjanju tiska; prenašalci so bili pogosto v življenjski nevarnosti. Kljub temu so npr. Partizanski dnevnik, tiskan v tiskarni Slovenija (nad Vojskim) že isti večer brali v Gorici, včasih pa celo v Trstu. L. Pohar, Partizanski dnevnik, 1984, 17.

⁵⁷ Podatki so približni: prvo številko Slovenskega poročevalca so razmnožili v 2000 izv., za tiskane številke pa se domneva naklada 4000 izv. Podobno velja tudi za Partizanski dnevnik, le da se je naklada med ofenzivo zmanjšala na 1170 izv., največjo naklado pa je imela božična številka 1944 – 7160 izv. Tiskani Mladina in Naša žena sta izhajali v pribl. 3500 izv., Delavska enotnost pa v 1600 izv. Zbrano po različnih (zgoraj omenjenih) člankih.

⁵⁸ N. d. v op. 10, 12.

⁵⁹ Sporočanjso usmerjeno besediloslovje v 70. letih se je kot kritika jezikovnosistemskega besediloslovja oprlo predvsem na pragmatiko (besedilo analiziramo v odvisnosti od rabe v konkretnem položaju) in teorijo govornih dejanj (»kaj delamo, ko govorimo«). Besedilo je postalo izhodiščna enota raziskovanja. Gl. dela H. Isenberga, S. J. Schmidta, W. Kallmeyerja, T. A. van Dijka, K. Brinkerja, D. Wunderlicha idr.

⁶⁰ Po teoriji (J. L. Austin, How to do things with words, 1962; J. R. Searle, Speech Acts, 1969, in Expression and Meaning, 1979) ločimo v vsakem govornem dejanju istočasno izvedena delna dejanja: lokucijsko dejanje / dejanje izrekanja (tvorba jezikovnih prvin v določenem zaporedju), propozicijsko dejanje (ubeseditve vsebine z referenco in predikacijo), ilokucijsko dejanje / dejanje vplivanja (pove, kako pojmovati propozicijo) in perlokucijsko dejanje / dejanje učinkovanja (nanaša se na učinke pri naslovniku). Prim. N. Miščević, Jezik kot dejavnost, 1983, 7 sl. in 77 sl.; O. Kunst-Gnamuš, Govorno dejanje – družbeno dejanje, 1984, 7–9.

⁶¹ Lahko formuliramo konstitucijska pravila za več vrst govornih dejanj, prim. K. Brinker, Linguistische Textanalyse, 1985, 81–82.

⁶² »Jaz (oddajnik) zahtevam od tebe (sprejemnika), da prevzameš mnenje X / izvršiš dejanje X.« K. Brinker, n. d. v op. 61, 102.

partizanskemu gibanju, oz. da bi le-ta opravil dejanje po vseči tvorca, ne pa neko drugo dejanje, za katero tvorec domneva, da ga naslovnik misli storiti, tj. v našem primeru priključiti se partizanom nasprotnemu gibanju. – V nadaljevanju bomo poskušali predstaviti različne možnosti vplivanja, najprej s sredstvi, ki zadevajo zunanjo oblikovanost besedil, nato pa še vplivanje s tematiko, vsebinsko strukturiranostjo besedil in z izbranimi jezikovnimi sredstvi, ter pokazati podobnosti in razlike glede na različnega naslovnika.

3.0 Ko je besedilo objavljeno, tj. dostopno potencialnemu bralcu⁶³, pritegne naslovnika najpej glede na mesto objave. Pomembn(ejš)i članki, za katere urednik (ali avtor) želi, da jih bralec ne bi spregledal, so objavljeni na vidnem mestu (na 1. strani). Gradivo zajema v glavnem uvodni članek.⁶⁴ – Za naslovnika je pomembna tudi zunanja oblikovanost besedila, npr. uokvirjenost (takih je bilo 17 odstotkov besedil), raba verzalk, kurzivni tisk, ki ločuje besedilo od drugih besedil, tiskanih na isti strani, in risba od besedilu (le dva primera).⁶⁵ Skratka, za naslovnika je privlačna predvsem neobičajnost. – Pomembna je tudi primerna dolžina besedila; pritegne predvsem krajše besedilo.⁶⁶ Povprečno analizirano besedilo je imelo 17,4 povedi ozir. 290,9 besede, tj. povprečno 16,7 besede na poved.⁶⁷

4.0 Vplivanje z eno samo temo. – Vsa obravnavna besedila (kot tudi ostala v gradivu NOB) so zaznamovana s časom, v katerem so nastala. To se kaže (tudi) tako, da vsa obravnavajo eno sámo temo. Poskusimo torej določiti temo besedil(a) in jo predstaviti kot največjo možno skrčitev vsebine, tj. v obliki (proste)ga stavka.

Besedilo je kot vsebinsko smiselna enota sporočanja rekurenčno (spovratno) zgrajeno. Posamezne enote, ki se dajo v besedilu/-ih kombinirati po določenih vzorcih, imenuje strokovna literatura besedilne konstituente (sestav-nike).⁷⁰ Zanje je značilno, da imajo v sporočanju vlogo nosilcev referenčnih (pomenskost), koneksičnih (skladnja) in konsekvenčnih (pragmatika) navodil. Referenčna navodila naslovnik dekodira (razvezuje) v besedilu tako, da razvršča besede besedila na podlagi ponavljajoče se prevladne pomenske značilnosti v homogene skupine.⁶⁸ Besede, ki jih povezuje skupna pomenska značilnost, tvorijo

⁶³ Množična občila ne morejo objaviti vsega, kar se je zgodilo. Pomen dogodka se zmanjša, če se o njem ne poroča. Možno je tudi, da se tiskajo le novice, ki ustrezajo določeni strani / stranki. Prim. L. Mackensen, *Verführung durch Sprache*, 1973, 162–163.

⁶⁴ Če gre za ciklostirano izdajo iz prvih let vojne, se besedilo lahko nadaljuje še na drugi strani, kasneje, ko se pojavi tisk, pa stoji na mestu uvodnika.

⁶⁵ Gradivo ne izpričuje pojava fotografije ob besedilu. – T. Fajfar je po vrnitvi s Hrvaškega poleti 1943 ugotovil, da je »naše slovensko časopisje mnogo privlačnejše in sočnejše od hrvaškega«. N. d. v op. 10, 143, prim. 142–149 in 16–17.

⁶⁶ Tega se zavedajo v politični in ekonomski propagandi; prim. slogan kot kratka in jedrnata sporočila, ki si jih ljudje, zlasti če jih slišijo ali preberejo večkrat, hitro zapomnijo. Prim. M. Zvonarevič, *Socialna psihologija*, 1979, 702.

⁶⁷ Prim. povprečno dolžino povedi v sodobni publicistični vrstvi (= 19,94 besede/poved), uradovalni podvrstvi (= 15,55 besede/poved) in strokovni podvrstvi (= 17,86 besede/poved). J. Dular, *Publicistični jezik v prepletu jezikovnih vrst in slogovnih različic*, 1974, 109a.

⁶⁸ W. Kallmeyer, *Lektürekolleg zur Textlinguistik*, Band 1, Einführung, 1980, 45, 47–58, 134–138.

izotopično (istomestno) ravnino.⁶⁹ Besedilo lahko vsebuje več izotopičnih ravnin, ki se skozi besedilo prepletajo in tako prispevajo h koherenci (sovisnosti) besedila.⁷⁰

Besede, ki tvorijo določeno izotopijo, se v besedilu navezujejo⁷¹ ena na drugo a) tako, da med njimi obstaja referenčna istovetnost, tj. eksplicitno (izrecno)⁷²: navezovalnik je oblikovno enak nanašalnici⁷³; navezovalnik je sopomenka ali sopomenska besedna zveza (+ čustvena zaznamovanost); navezovalnik je zaimenski⁷⁴ ali morfemski⁷⁵; navezovalnik vsebuje tudi nova, lastna nanašajska (referenčna) navodila⁷⁶;

b) tako, da med navezovalnikom in nanašalnico ni nanašajske istovetnosti, vendar med njima obstaja določena zveza (= pomenska stičnost)⁷⁷, tj. implicitno;

c) z metaforo⁷⁸.

4.1 Za primer vzemimo besedilo *V partizane!* (SPor⁷⁹ 6. 9. 1941).

⁶⁹ A. J. Greimas, *Strukturale Semantik* (nem. prev. iz franc. *Semantique structurale*, 1966), 1971, 60 sl. Prim. tudi n. d. v op. 68, 143–161. – V slovenski strokovni literaturi sta omenjala »izotopične verige« T. Korošec, *K soveznosti časopisnega sporočila*, v: Zbornik SSLJK, 1986, 50, in B. Pogorelec, *Okvirna tipologija metafore v slovenski prozi 20. stoletja*, v: Zbornik SSJLK, 1986, 9.

⁷⁰ Koherenca zajema ustrezno pomensko, skladenjsko in pragmatično družljivost besedilnih sestavnih kot nosilcev navodil v besedilu. Prim. n. d. v op. 68, 54.

⁷¹ Navezovanje imenujemo skladenjsko-pomenski odnos med nanašalnico in navezovalnikom v besedilu. Do navezovanja pride zaradi pomenskih značilnosti, ki so enake pri obeh/več prvih. N. d. v op. 68, 177. – Poimenovanja povzeta po T. Korošču (*Nadpovedna skladnja*, v: J. Dular, T. Korošec, *Slovenski jezik* 3, 1983, 29–31; *Povezovanje povedi v besedilu*, v: J. Dular, T. Korošec, *Slovenski jezik* 4, (1985, 14–18), le *naveznik* je nadomeščen z nedovršenim *navezovalnikom*, ki izraža stalno lastnost (predavanja iz skladnje B. Pogorelec v šol. l. 1985/86).

⁷² N. d. v op. 61, 26–27, 29.

⁷³ Nanašalnica nam pomeni prvokrat izraženi leksem v besedilu, na katerega se nato v skladu s teorijo navezovanja navezuje(jo) navezovalnik(i).

⁷⁴ Zaimek je kot »nadomestek pomenskonosilnih prvin s kratko, pojmovno prazno zapolnitvijo« (R. A. de Beaugrande, W. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 1981, 51) (*/se/ nahaja na vrhu pomenske piramide«* (A. Vidovič-Muha, *Besedni pomen in njegova stilistika*, v: Zbornik SSJLK, 1986, 82)) nosilec samo koneksičnih navodil, tj. zaimek le »signalizira bralcu, naj le-ta poveže referenčna navodila predikacij o zaimku z referenčnimi navodili nanašalnice« (n. d. v op. 68, 215). Naslovnikovo ugotavljanje družljivosti referenčnih navodil sobesedila navezovalnika in nanašalnice je odvisno od obvladanja koda oz. naslovnikove sporočevalske izkušnje (n. d. v op. 68, 217). Prim. tudi T. Korošec, n. d. v op. 71 (1985), 14–15.

⁷⁵ Nanašalnica je razvidna iz predhodne povedi. Prim. T. Korošec, n. d. v op. 71 (1985), 15, in n. d. v op. 69, 51–52.

⁷⁶ Literatura imenuje te vrste navezovalnike za razliko od zaimenskih (= nereferenčnih) referenčne. N. d. v op. 68, 230.

⁷⁷ K. Brinker (n. d. v op. 61, 34–36) po Harwegu (1968) ločuje ontološko (otrok – mama), logično (vprašanje – odgovor) in kulturno pomensko stičnost (mesto – železniška ostaja). Izraz povzet po T. Korošču, n. d. v op. 69, 58. Prim. tudi »Harwegova teorija substitucije«, predstavljena v n. d. v op. 68, 194–198.

⁷⁸ Pri metafori omogočajo primerjavo z nanašalnico »razločevalne pomenske sestavine« (A. Vidovič-Muha, n. d. v op. 74, 84–85).

⁷⁹ Naslovi časopisov so v nadaljevanju okrajšani takole: SPor Slovenski poročevalec, PD Partizanski dnevnik, LP Ljudska pravica, KG Kmečki glas, DE Delavska enotnost, Mlad Mladina, NŽ Naša žena, SPart Slovenski partizan, NV Naša vojska.

V PARTIZANE!

(1)⁸⁰Po vsej Sloveniji se sto in sto partizanov, najboljših sinov slovenskega naroda, bori s puško v rokah proti okupatorskim nemško-italijanskim tolpom, okrvavljenih s krvjo naših mož, žena in otrok, proti barbarskim hordam, ki strme za uničenjem slovenskega naroda in ki so temu narodu nanесли toliko trpljenja, groze in solza, kakor še ne pomni njegova zgodovina. (2)Partizani so najboljši zaščitniki svojega naroda. (3)Za svojo dosedanjo junaško in požrtovalno borbo so odvrnili od slovenskega ljudstva marsikatero zlo, marsikatero solzo. (4)Slovenski narod je ponosen na te svoje junaške sinove in hčere, na te viteze svoje osvobodilne borbe, ki so se odrekli vsega in se popolnoma posvetili boju za svobodo slovenskega naroda.

(5)Toda ni dovolj, da slovensko ljudstvo svoje partizane obda z ljubeznijo in vsakršno podporo. (6)Za uničenje nadmočnega sovražnika so potrebne vse sile slovenskega naroda. (7)Potrebni so novi tisoči in desetstisoči partizanov, potrebno je, da vsaka vas, sleherna hiša, sleherna tovarna postane trdnjava oboroženega odpora.

(8)Slovinci! (9)Vsi, ki ljubite svoj narod in hočete maščevati prelito kri naših bratov in sester, vsi, ki v vas plamti sveti plamen sovraštva proti odvratnim fašističnim zverem, vzemite puško ali kakršnokoli orožje in odhitite v partizane!

(10)Slovenska mladina! (11)Zlasti tebe, od katere je v prvi vrsti odvisna bodočnost slovenskega naroda, kliče dolžnost v partizanske vrste. (12)Odprimo novo stran v zgodovini slovenskega naroda, stran brezmejnne požrtovalnosti, junaštva in slave, vrnimo svojemu narodu svobodo, pokažimo v upornem boju, da smo vredni svobode!

(13)Slovinci! (14)Ne jutri, temveč danes, takoj in na vsakem koraku: smrt fašističnim okupatorjem, kri za kri, zob za zob! (15)Osvobodilna fronta poziva na bojno mobilizacijo! (16)Za svobodo! (17)Za lepšo bodočnost naroda! (18)V partizane!

V besedilu lahko z analizo odkrijemo 4 sledja (izotopične ravnine)⁸¹; imenujmo jih po nanašalnicah, tj. v besedilu prvokrat izraženem leksemu: *partizani* (naslov),⁸² *slovenski narod* (1),⁸³ *boriti se* (1)⁸⁴ in *okupator* (1)⁸⁵. Tako ugotovljene⁸⁶ izotopične ravnine v vseh obravnavanih besedilih, ne glede na avtorja oz. naslovnika, so navedene po pogostnosti, naslednje: *slovenski narod*, *okupator*, *boriti se*, *'domači nasprotnik'*⁸⁷, *partizani*, *Rdeča armada*⁸⁸. Na podlagi omenjenih leksemov lahko

⁸⁰ Številka v oklepaju na začetku vsake povedi olajšuje razlago v nadaljevanju

⁸¹ Poleg glavnih izotopičnih ravnin vsebuje besedilo še stranske (za izotopično ravnino sta potrebna vsaj dva leksema; n. d. v op. 68, 148), ki pa ne prispevajo k določitvi osrednje teme besedila.

⁸² Izotopijo *partizani* tvorijo naslednji leksemi v naslednjih povedih: 1. dobesedna ponovitev nanašalnice v povedih (1), (2), (5), (7), (9), (18); 2. navezovalnik kot pridevniška izpeljanka (11); 3. zaimenski navezovalnik (3); 4. referenčni navezovalnik (2); 5. metafora (1), (4), (9).

⁸³ Izotopijo *slovenski narod* tvorijo naslednji leksemi v naslednjih povedih: 1. dobesedna ponovitev nanašalnice (tudi samo *narod*) v povedih (1), (2), (4), (6), (9), (11); 2. navezovalnik kot sopomenska besedna zveza (3), (5); 3. zaimenski navezovalnik (1), (2), (4), (5), (9), (12); 4. implicitno navezovanje (1), (6), (8), (13); 5. s pridevniško izpeljanko (10).

⁸⁴ Izotopijo *boriti se* tvorijo naslednji leksemi v naslednjih povedih: 1. navezovalnik je samostalniška izpeljanka (3), (4); 2. navezovalnik je sopomenka samostalniške izpeljanke (4); 3. navezovalnik kot pridevniška izpeljanka (15); 4. implicitno navezovanje (9).

⁸⁵ Izotopijo *okupator* tvorijo naslednji leksemi v naslednjih povedih: 1. navezovalnik kot čustveno nezaznamovane sopomenke oz. besedne zveze (6), (14); 2. navezovalnik kot čustveno zaznamovane sopomenke oz. besedne zveze (1), (9).

⁸⁶ Pri nalogi ni bil uporabljen računalnik.

⁸⁷ V celotnem korpusu ni bilo primera za nezaznamovano poimenovanje domačega nasprotnika.

⁸⁸ Navedena izotopija šele od leta 1943 dalje.

določimo (osrednjo) temo besedil NOB, tj. *Slovenski narod, tj. partizani, se (skupaj z Rdečo armado) bori proti okupatorju in 'domačemu nasprotniku'*.

5.0 Vplivanje z vsebinsko strukturiranostjo besedil. – Avtor sporočila vstopa v sporočevalski odnos z naslovnikom z določenim namenom⁸⁹, vplivati želi na naslovnikova stališča oz. ravnanje. Tvorčevo hotenje je razvidno iz dejanja vplivanja, ki ga mora naslovnik v besedilu prepoznati: ali gre za obvestilo, opozorilo, nasvet, ukaz ipd. Deloma to naslovniku omogoča sporočevalska izkušnja,⁹⁰ seveda pa mora tvorec besedilo strukturirati tako, da bo naslovnik avtorjev namen ugotovil v najkrajšem času in nato v skladu z njim ravnal.⁹¹

5.1 V besedilih NOB je avtor svoj namen vedno eksplicitno izrazil s t. i. tezo ali pozivom in utemeljitvijo/argumentom za to tezo ali poziv. Strukturo argumentacije lahko predstavimo »s pomočjo šestih logično-pomenskih kategorij«⁹²:

1. teza ali poziv vsebuje eksplicitno izraženo trditev, tj. voljo tvorca besedila gleda na naslovnika (npr. besedilo V partizane! iz § 4. 1: tezo vsebujeta povedi (6) in (7), poziv pa povedi od (8) do (18); avtor besedila se najprej obrne na splošnega naslovnika (8), nato še na določeno skupino (10), na koncu pa je ponovni poziv splošnemu naslovniku (13);

2. utemeljitev/argument vsebuje dejstva, ki jih tvorec navaja kot razloge za svojo tezo oz. poziv (utemeljitev vsebuje poved (1));

3. naslovnik v mislih vzpostavi med tezo oz. pozivom in utemeljitvijo/argumentom vzročno-posledično razmerje (t. i. ključno pravilo⁹³):

Če barbarske horde streme za uničenjem slovenskega naroda in so temu narodu nanesele toliko trpljenja, groze in solze, kakor še ne pomni njegova zgodovina, so za uničenje le-teh potrebne vse sile slovenskega naroda / so potrebni novi tisoči in desetisoči partizanov... / morajo vsi vzeti puško... / kliče dolžnost slovensko mladino v partizanske vrste/moramo odpreti novo stran ... / moramo ne jutri, temveč danes, takoj in na vsakem koraku »moriti« fašistične okupatorje ... / se moramo mobilizirati / moramo za svobodo, lepšo bodočnost naroda v partizane;

4. podpora vsebuje sklicevanje na uradne ugotovitve, zakone ipd.;

5. dopuščena je izjema (tj. iz utemeljitve sledi teza ali poziv, če ne gre za izjemo);

6. odnosi med omenjenimi pojmi izhajajo iz t. i. baze vrednot⁹⁴, tj. iz v resničnostnem modelu vsebovanih naučenih vedenjskih vzorcev in vrednot, pridobljenih z vzgojo; prav iz te baze je izpeljana tudi argumentacija.

⁸⁹ Govor pojmuje kot intencijsko vedenje. Prim. n. d. v op. 68, 15.

⁹⁰ N. d. v op. 68, 32.

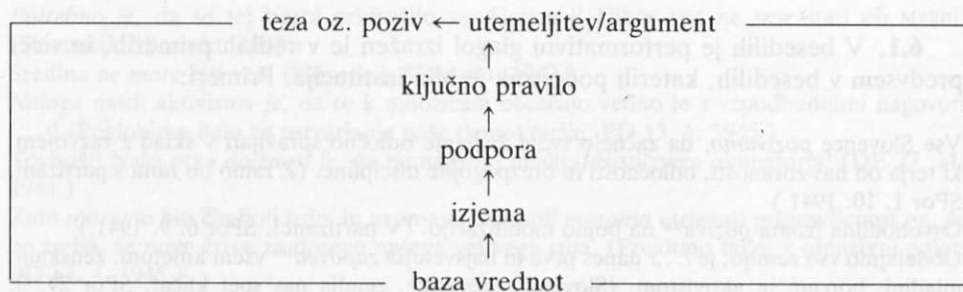
⁹¹ Avtor mora predvideti naslovnikove intelektualne sposobnosti, poznati njegovo poznavanje snovi in upoštevati njegovo sporočevalsko izkušnjo.

⁹² K. Brinker (n. d. v op. 61, 68–70) se pri prikazu argumentacije opira na delo s. Toulmin a The Uses of Argument, 1958.

⁹³ Poimenovanje uporablja T. Sajovic, Jezikovnostilistična raziskava baroka na Slovenskem (Svetokriški in Rogerij), v: Zbornik Obdobja, 1989, 337.

⁹⁴ N. d. v op. 61, 76.

Predstavimo navedeno strukturo še s shemo⁹⁵:

Besedila s tako strukturo uvršča teorija med besedila s prevladujočo vplivajsko/pozivno funkcijo.⁹⁶

Na podlagi analize besedil lahko ugotovimo, da se utemeljitev v besedilu nahaja vedno pred tezo oz. pozivom, da se teza oz. poziv pojavljata v besedilu večkrat (npr. v naslovu; po posameznih skupinah naslovnikov; kot »povzetek« v eliptični obliki na koncu besedila; v besedilo je vključena tudi teza drugega besedila, kar služi potrditvi osnovne teze) ali pa besedilo vsebuje samo tezo oz. poziv.⁹⁷

Taktika tvorca besedil, ki je razvidna iz logičnega razmerja med utemeljitvijo in tezo oz. pozivom, je lahko dvojna: a) tvorec poskuša v utemeljitvi vzbuditi situacijo ogroženosti, v tezi oz. pozivu pa ponuditi naslovniku izhod, rešitev; b) tvorec pokaže v utemeljitvi uspehe, v tezi ozir. pozivu pa poziva naslovnika na nadaljnje uspešno (so)delovanje ob skupnem cilju. Prva vrsta taktike je posebej primerna za vplivanje na delavce (v utemeljitvi: dejstva o (negativnih) dogodkih okupatorja) in kmete (v utemeljitvi: prikaz slabih življenjskih razmer skozi zgodovino), druga pa za mladino (v utemeljitvi: primerjanje z mladimi po svetu) in ženske (v obširnem uvodu predstavitev že opravljenega dela žensk za NOB).⁹⁸

6.0 Vplivanje z izbranimi jezikovnimi sredstvi. – Kakor vsaka vloga jezika ima tudi vplivajska na razpolago inventar jezikovnih sredstev, s katerimi tvorec besedila naslovniku da vedeti, kaj od njega hoče. Namen avtorja, izražen na koncu besedila v t. i. tezi oz. pozivu, je najbolj neposredno izražen s performativnim glagolom ukazovanja (*ukazujem, naročam, zahtevam* idr.).⁹⁹ Narava govornega dejanja pa je neposredno razvidna tudi iz drugih konvencionalnih sredstev. Pisec

⁹⁵ N. d. v op. 61, 75; prim. tudi str. 69.

⁹⁶ N. d. v op. 61, 102; prim. tudi de Beaugrande/Dressler, n. d. v op. 74, 190.

⁹⁷ Primere gl. pri M. Bešter, Argumentiranje v publicističnih besedilih NOB, v: Zbornik SSSLK, 1990, 118–123.

⁹⁸ Primere gl. v n. d. v op. 97, 124–127.

⁹⁹ »Performativni prefiks« imenuje Austin jezikovno obliko/glagol, ki poimenuje vrsto govornega dejanja oz. dejanje vplivanja. Glagoli imajo obliko 1. os. ed. ali mn. povednega sedanjika. Po navadi pa performativna »predpona« ni izražena izrecno, ker »bi deloval/a/ prenasilno« (O. Kunst-Gnamuš, n. d. v op. 60, str. 23), temveč je narava govornega dejanja razvidna iz drugih sredstev. Prim. M. Grepl, P. Karlfk, Skladba spisovne češtiny, 1986, 43; N. Miščevič, n. d. v op. 60, 32; K. Brinker, n. d. v op. 61, 81.

uporablja tudi jezikovna sredstva, s katerimi svoj namen izraža le še posredno in ki se ne nahajajo le v tezi oz. pozivu.

6.1. V besedilih je performativni glagol izražen le v redkih primerih, in sicer predvsem v besedilih, katerih podpisnik je bila institucija. Primeri:

Vse Slovence *pozivamo*, da začnejo svoje življenje odločno spravljati v sklad z razvojem, ki terja od nas zbranosti, odločnosti in brezpogojne discipline. (Z ramo ob rami s partizani, SPor 1. 10. 1941.)

Osvobodilna fronta *poziva*¹⁰⁰ na bojno mobilizacijo. (V partizane!, SPor 6. 9. 1941.)

Obdelajmo vso zemljo, je *!..!* danes prva in najsvetejša *zapoved*¹⁰¹ vsem kmetom, ženskam, mladini, borcem in aktivistom. (Slovenci, Slovenke, zemlja nas spet kliče!, SPor 27. 3. 1945.)

Danes pa izdajamo *parolo*,¹⁰² naj se vsi Slovenci udeleže akcije za zbiranje zimskega perila, oblek in čevljev za partizane ter *pozivamo* slehernega človeka, da po svojih močeh pripomore k čimuspšejnši zimski preskrbi naših borcev. (Z ramo ob rami s partizani, SPor 1. 10. 1941.)

Obdelajmo vso zemljo, nam *ukazujejo*¹⁰³ desetisoči naših mrtvih! (Slovenci, Slovenke, zemlja nas spet kliče!, SPor 27. 3. 1945.)

6.2 Med jezikovna sredstva, s katerimi tvorec neposredno izraža vrsto govornega dejanja, štejemo *velelnik*, *hotenjske izraze* in *eliptični povedek*.

a) Prevladujejo velelniške oblike za 2. in 1. os. mn., kar kaže, da poskuša avtor pokazati naslovniku, da je med njima partnerski odnos;¹⁰⁴ redka pa je oblika za 2. os. ed. Primeri:

Vsi, ki ljubite svoj narod *!..!*, *vzemite* puško ali kakršnokoli orožje in *odhitite* v partizane! (V partizane!, SPor 6. 9. 1941.)

Prispevajte hrano in druga razpoložljiva sredstva, *plačujte* davek in *podpisujte* posojilo! (Slovenci!, SPor 10. 8. 1942.)

Sejte neusmiljeno smrt v belogardistične vrste! (Slovenci!, SPor okt. 1942)

Slogo in enotnost zasužnjenih narodov Jugoslavije *uresničujmo* s skupnim odporom! (Slovenskemu narodu!, SPor 2. 8. 1941.)

Razplamtimo v slehernem Slovincu plamen nepomirljivega sovraštva nasproti nečloveškim fašističnim banditom! (V partizane!, Delo sept. 1941.)

Zberimo vse svoje moči, da bo naša narodna pest, naša vojska, kos vsem svojim nalogam v tej odločilni uri za slovenski narod *!..!* (Odločilna ura udarja, PD 26. 11. 1944.)

Ne pozabi, da imaš na položaju brata, ki je morda bos in prezeba, medtem ko se bori zate in tvojo svobodo. *Pomagaj* mu z obleko, obutvijo in perilom. (PD 27. 10. 1944.)

b) Značilni so hotenjski izrazi moranja, volje, dopustitve.¹⁰⁵ Primeri:

¹⁰⁰ Gre za »prenos«: tvorec (1. os. ed.) → institucija (3. os. ed.). Prim. M. Grepl, P. Karlík, n. d. v op. 99, 44.

¹⁰¹ Sam izpeljanka iz glagola *zapovedati*.

¹⁰² *Parola* v pomenu 'zapoved', 'poziv'.

¹⁰³ Primer oživitve za doseganje posebnega učinka.

¹⁰⁴ Prim. O. Kunst-Gnamuš, n. d. v op. 99, 18 in 79; K. Brinker, n. d. v op. 61, 117.

¹⁰⁵ J. Toporišič, Nova slovenska skladnja, 1982, 231.

Okupatorjem *je treba* drobiti živce in razkrajati zaledje vsepovsod, pri vsakem njihovem koraku. (Slovenskemu narodu!, SPor 2. 8. 1941.)

Potrebno je, da se tej borbi pridružijo vsi Slovenci! Nihče več *ne sme* stati ob strani! (Slovinci!, SPor okt. 1942.)

Sredine *ne more* biti več! (Slovinci!, SPor okt. 1942.)

Naloga naših aktivistov *je*, da se k množicam obračajo vedno le z vzpodbudnimi nagovori /.../! (Poglobimo delo za ustvarjanje naše demokracije, PD 13. 1. 1945.)

Tovariši! Naša prva *dolžnost je*, da pomagamo uničiti fašističnega okupatorja! (DE 27. 11. 1944.)

Zato *moramo* biti čimbolj trdni in neomajni, čimbolj *moramo* utrjevati pripravljenost na, če bo treba, še nove žrtve za dosego našega velikega cilja. (Preidimo takoj v ofenzivni polet, PD 13. 4. 1945.)

c) Za vplivanje je zaradi kratkosti/jedrnatosti primeren tudi eliptični povedek.¹⁰⁶ Primeri:

Ne jutri, temveč danes, takoj in na vsakem koraku: smrt fašističnim okupatorjem, kri za kri, zob za zob! (V partizane!, SPor 6. 9. 1941.)

Naprej k zmagi! (Junaški Ljubljani!, SPor 1. 1. 1943.)

Ne koščka železa, ne mrvice kakršnekoli snovi, ne drobtine kruha za okupatorja! (Slovenskemu narodu!, SPor 2. 8. 1941)

Vse za našo svobodo, vse za partizansko vojsko! (Slovinci!, SPor 10. 8. 1942.)

Žene, na plan! Ven iz zapečkov, domovina nas kliče! (Slovenke od Trsta do Lendave, od Celovca do Črnomlja!, PD 4. 1. 1945.)

6.3. Predstavimo še jezikovna sredstva, s katerimi tvorec posredno izraža namen sporočila. Ker poskuša prepričati naslovnika o pravilnosti svojih in nepravilnosti nasprotnikovih stališč, je zanimivo opazovati, s katerimi sredstvi predstavi (naklonjeno) sebe in zaveznike ter (nenaklonjeno) nasprotnika.

6.3.1 Avtor se v nobenem primeru ne predstavi kot individualnost, temveč se skriva v množici oz. zavaruje v njej.¹⁰⁷ Značilna je raba glagolske oblike ter os. in svoj. zaim. za 1. os. mn. Prim. tudi velelniško obliko za 1. os. mn. Primeri:

Ob dogodkih v Grčiji ugotavljamo *mi*, Jugoslovani, s ponosom, da se *nam* kaj takega ne more zgoditi. *Mi smo* znali naše uspehe stopnjevati /.../ (Poglobimo delo za utrjevanje naše demokracije, PD 13. 1. 1945.)

Tudi *me* žene, ki same ne *moremo* v poslednji boj, se ne *bomo* omadeževale pred junaki, ki so dali svoja življenja v tej pravični borbi! (Slovenke od Trsta do Lendave, od Celovca do Črnomlja, PD 4. 1. 1945.)

Okupatorji so segli po najkrutejših sredstvih, da zlomijo odpor *našega* naroda, ki se s čudovito odločnostjo in pogumom bori za svojo svobodo. (Sokolom!, SPor 19. 5. 1942.)

Vse mora zajeti *naša* borba, da si *bomo* močni in enotni res sami ustvarili – svojo bodočnost. (Mladinski teden – teden borbene enotnosti, Mlad jul. 1943.)

¹⁰⁶ Gl. op. 66.

¹⁰⁷ To je verjetno psihološko pogojeno: 1) »nas« je mnogo / smo močni, 2) v vojnih razmerah je dopuščen le monolog večine/komandanta. (Med pregledanim gradivom je bilo najti en sam primer dialoga/intervjuja, in sicer z vojaškim poveljnikom: Naša vojska vedno bolj raste v načinu vojskovanja, PD 15. 7. 1944.)

Prim. tudi besedne zveze: *naš človek, naše ljudstvo, naša domovina, naša polja, naša vas, naša vojska, naša NOV, naše brigade, naši aktivisti, naše gibanje* itd. itd.

Avtor se predstavlja kot »zastopnik« interesov slovenskega naroda; prim. besedne zveze z jedrom *narod* in levim pril., za katerega dele je značilno protivno razmerje: *majhen, toda neuničljiv narod* (Pozdravljene naše tovarišice!, NŽ jun. 1943); *naš trpeči, a junaški narod* (Slovenci in Slovenke!, SPor 7. 11. 1944); *naš težko preizkušeni in v nečloveški borbi proslavljeni narod* (Živel 1. maj, DE 1. 5. 1944); *zaslužnjeni, razkosani, v strahotno trpljenje poteptani, toda s silno življenjsko voljo boreči se narod* (Josipu Visarionoviču Stalinu, SPor 21. 2. 1942). Avtor gleda na del Slovencev, tj. na svoje somišljenike, z naklonjenostjo: *pošteni Slovenec! Slovenci/slovenski ljudje!*¹⁰⁸ (Slovenskim katoličanom!, SPor 14. 11. 1942; Boben poje, PD 24. 10. 1944; Aktivistom in organizacijam Osvobodilne fronte slovenskega naroda, SPor 21. 4. 1942; Komunistom!, SPor 14. 8. 1942; *poštena slovenska mladina* (Mladinski teden – teden borbene enotnosti, Mlad jul. 1943); *pošteni, zavedni Slovenci* (Prvi maj, NŽ maj 1944; V partizane!, Delo sept. 1941); *zveste Slovenke* (Slovenke!, NŽ jun. 1943); *svobodoumni in komunistični Slovenci* (OF in svoboda slovenskega katolištva, SPor 14. 2. 1942); *pozitivne in napredne ljudske sile* (Ob 2. rojstnem dnevu OF, SPor 27. 4. 1943); *vse pozitivne sile slovenskega naroda* (Naša nesreča in naša vera!, SPor maj 1941); *pošteni in borbeni elementi slovenskega naroda* (Partizani – jeklena pest slovenskega naroda, SPart okt. 1941). Avtor izraža naklonjenost z navajanjem pomensko pozitivnih lastnosti v l. pril. kot stalnim določilom v besedni zvezi s sam. jedrom: *velika/gigantska/junaška/veličastna/neizprosna/neuklonljiva/požrtvovalna/težka/krvava* itd. *borba/boj; velika/hrabra/junaška/veličastna/jeklena/krvava* itd. *vojska; nova / nova boljša / nova, svobodna, od starem povsem različna / svobodna in demokratična / demokratična in federativna / močna / močna demokratična / bratska, demokratična / Titova / nova Titova / Titova demokratična in federativna* itd. *Jugoslavija.*¹⁰⁹

Primeri za stalni l. pril. v sam. besedni zvezi: *sveta in pravična borba / osvobodilni boj / borba za osvoboditev in združitev / domovinski boj / nacionalna vojna / domovinska vojna / domovina / tla / cilj osvoboditve slovenskega naroda / domovinska dolžnost / domovinsko navdušenje; najsvetejša in prva skrb / najsvetejša naloga.*

6.3.2. Naklonjeno so predstavljeni tudi zavezniki, ki se borijo proti istemu nasprotniku. Medtem ko so zahodni zavezniki le 1-krat poimenovani z besedno zvezo z l. pril., ki vsebuje pomensko pozitivno lastnost (*mogočne Združene države in prostrana Velika Britanija*; Mladinski teden – teden borbene enotnosti, Mlad jul. 1943), je to tipična lastnost za vzhodnega zaveznika.¹¹⁰ – Vzhodni zaveznik je predstavljen:

¹⁰⁸ Po teoriji o izotopičnih ravninah, pri kateri sta za eno izotopijo potrebna najmanj dva leksema, ki ju družijo skupna pomenska značilnost, tu omenjeni »stalni« levi prilastek v besednih zvezah deluje nevpeto v besedilo oz. celotna besedna zveza kot pog. »frazza«.

¹⁰⁹ Omenjene besedne zveze se pojavljajo predvsem v letih 1944–1945, tj. po 2. zasedanju ASNOJ-a.

¹¹⁰ *Sovjetska zveza / Rdeča armada* se pojavljata v 47% besedil (zahodni zavezniki le v 19 odstotkih), v enem besedilu tudi do 17-krat (zahodni zavezniki le največ 1-krat), največkrat s »stalnimi« prilastki (zahodni zavezniki le 1-krat).

1) s podredno besedno zvezo z l. pril. (v jedru je *Rdeča armada*): *slavna Rdeča delavsko-kmetska armada* (Josipu Visarionoviču Stalinu, SPor 21. 2. 1942); *slavna, zmagovita Rdeča armada* (Pozdravljeni, bratje, na Karpatih...!, DE 6. 4. 1944); *zmagoslavna Rdeča armada* (Josipu Visarionoviču Stalinu, SPor 21. 2. 1942); *nepremagljiva Rdeča armada* (Pozdravljeni, bratje, na Karpatih...!, DE 6. 4. 1944); *junaška Rdeča armada* (Veliki brat, pozdravljen na naših tleh!, PD 4. 4. 1945); *divna Rdeča delavsko-kmetska armada* (Josipu Visarionoviču Stalinu, SPor 21. 2. 1942); *rodna in ljubljena slavna Rdeča armada* (Rdeča armada na naših tleh, SPor 12. 4. 1945); *bratska Rdeča armada* (Združeni, PD 9. 9. 1944);

2) s podredno besedno zvezo z d. pril. (= *Rdeča armada / Sovjetska zveza*), v jedru je sam., ki označuje 'uspeh', 'kvaliteto': *uspehi Rdeče armade* (Bratovska ljubezen, PD 20. 12. 1944); *zmaga Rdeče armade* (Rdeča armada, pozdravljena!, PD 4. 4. 1945); *slavne zmage in zmagoviti pohodi Rdeče armade* (Josipu Visarionoviču Stalinu, SPor 21. 1. 1942); *junaška borba slavne Rdeče delavsko-kmetske armade Sovjetske zveze* (Josipu Visarionoviču Stalinu, SPor 21. 1. 1942); *nezlomljiva moč Rdeče armade in Sovjetske zveze* (V pozdrav Rdeči armadi ob prihodu na slovenska tla, SPor 12. 4. 1945);

3) s podredno besedno zvezo z l. pril. (v jedru je *brat*¹¹¹): *veliki brat* (Veliki brat, pozdravljen na naših tleh!, PD 4. 4. 1945); *veliki slovanski brat* (Bratovska ljubezen, PD 20. 12. 1944); *veliki slovanski bratje* (Rdeča armada na naših tleh, SPor 12. 4. 1945); *zmagoslavni ruski bratje* (Pozdravljeni, bratje, na Karpatih...!, DE 6. 4. 1944);

4) s priredno besedno zvezo: *Sovjetska zveza, Rdeča armada in Stalin* (V pozdrav Rdeči armadi ob prihodu na slovenska tla, SPor 12. 4. 1945); *Sovjetska zveza in njena nezmotljiva Rdeča armada in Stalin* (Rdeča armada, pozdravljena!, PD 4. 4. 1945); *bratska Rdeča armada in njen genijalni vrhovni komandant Stalin* (r. t.); *bratska Rusija in njen veliki voditelj maršal Stalin* (Združeni, PD 9. 9. 1944);

5) s podredno besedno zvezo z l. pril. (v jedru je *Stalin*) ali *Stalin* s pristavkom¹¹²: *veliki Stalin* (V pozdrav Rdeči armadi ob prihodu na slovenska tla, SPor 12. 4. 1945); *Stalin, preizkušani strateg narodnega in človečanskega osvobodilnega boja* (Josipu Visarionoviču Stalinu, SPor 21. 2. 1942); *Stalin, jekleni*¹¹³ *vodja milijonskih množic* (r. t.); *Stalin, ojekleneli vodja narodov* (*Slovenci!*, SPor 14. 11. 1942).

6.3.3 Nasprotnik je predstavljen z negativnim predznakom. Pisec ločuje tujega in domačega nasprotnika, ki predstavlja »drugi pol« k »pozitivnim«/»poštenim« Slovincem (gl. 6.3.1). Za predstavitev tujega nasprotnika so značilne samo-

¹¹¹ »vznes. 'pripadnik istega ali sorodnega naroda'«, SSKJ I, 184.

¹¹² Prim. zbornik *Pogledi na Sovjetsko zvezo* (1986, 214), v katerem je M. Jenšterle zbral članke o Sovjetski zvezi, ki so po letu 1930 izhajali v Slovenju in Jutru; o Gidu, ki se je vrnil z obiska Sovjetske zveze, piše Slovenec: »Ko je narekoval brzojavko, ga je pri imenu Stalin sovjetski poštni uradnik ustavil, češ, da se ne sme Stalinovo ime postaviti golo na brzojavni obrazec, marveč, da mu je treba pristaviti še kakšen okrasek, kot na primer: voditelj delavcev, ali gospodar držav in narodov.«

¹¹³ Gre za simbole trdnosti: *jeklo, železo, granit. Rusko stal'*, nem. *Stahl* 'jeklo'. Prim. tudi *Slovenci kremeniti*.

stalniške besedne zveze z ekspresivnim¹¹⁴ jedrom, l. pril. pa ima identifikacijsko vlogo. – Primeri¹¹⁵: *nemški/italijanski/nemški in italijanski/naci-fašistični/Hitlerjevi/Musolinijevi... zavojevalci (zairalci, razbojniki, roparji, tolovaji, barbari, banditi¹¹⁶, krvniki, rablji; bande, tolpe, horde, drhal, svojat, golazen; zveri, volkovi; pošast, pesoglavci, krvoseši, /nemški/ Frici)*. – Domačega nasprotnika imenuje avtor z ekspresivnim jedrom, ki označuje 'podložnost', 'podrejenost' komu (le-tega navede v levem ali desnem prilastku). Primeri: *Hitlerjevi hlapci/sluge/oprode / lakaji nemških okupatorjev*. Levi prilastek ima tudi identifikacijsko vlogo: *belogardistični / četniški, ustaški in domobranski / belogardistično-mihajlovičevski / beli in plavi... banditi (tolpe, sodrga, svojat, zalega, gnusoba, nesnaga, izvržki, izpljunki; psi)¹¹⁷; Rupnikove, Nedičeve in Paveličeve kreature; belogardistično-mihajlovičevski elementi¹¹⁸; belogardistično-mihajlovičevska gospoda¹¹⁹; Judeži in Kajni*. – Tipične so tudi priredne besedne zveze, v katerih avtor zajema tujega in domačega nasprotnika ali pa je priredno zloženi l. pril. ob ekspresivnem jedru. Primeri: *okupator(ji) in njihovi domači hlapci; Nemci in njihovi bedni belogardistično-mihajlovičevski priveski, Hitler in njegovi priveski/pomagači/valpti; nemški ztiralci in... fašistični banditi in... fašistični razbojniki in... zločinci in njihova bela svojat; tuji in domači banditi, tuji in domači rablji, nacistična in izdajalska svojat, okupatorska in bela ter modra golazen; črni banditi in izdajalski psi, fašistične zveri in janičarski psi*. Zanimivo je, da ni opaziti razlik v rabi ekspresivnih izrazov pri različnih naslovnih in da tudi besedila institucije izkazujejo izredno pestrost.¹²⁰

6.3.4 Druga jezikovna sredstva, s katerimi želi avtor pritegniti 'naslovnika, so:

a) Stalne besedne zveze: *prijeti za orožje, dvigniti orožje proti nekomu, biti pod orožjem, odložiti orožje; dvigniti roko nad nekoga, biti v službi nekoga, upogniti tilnik, zasaditi nekomu nož v hrbet, zlomiti nekomu hrbtenico, stisniti nekoga v klešče, prelivati krokodilove solze, sneti krinko, ribariti v kalnem, zatiskati si oči; imeti odprta vrata za vsakega, biti sam svoj gospod, lboriti sel z golimi rokami itd.*

b) Biblicizmi¹²¹: *Slovenski narod bo kmalu doživel dan svojega vstajenja* (Delovnemu ljudstvu Slovenije!, SPor maj 1941); *Tudi za tem našim velikim petkom pride velika noč, resnično in zmagoslavno vstajenje* (Slovenke!, NŽ jun. 1943); *!...! je pred slovenskim narodom še težak križev pot*. (Zgodovinski polet slovenskih narodnih sil, SPor 16. 8. 1941); *Bliža se ura plačila*. (Slovenke!, NŽ jun. 1943).

¹¹⁴ Zmerjavke, ki izražajo »sovražen odnos do poimenovanega« (J. Toporišič, n. d. v op. 1 (1976), 98), so v našem primeru povedane bralcem partizanske publicistike, in ne nagovarjajo imenovanega.

¹¹⁵ Zaradi množice primerov ni mogoče navesti naslovov besedil. Gl. M. Bešter, n. d. v op. 46.

¹¹⁶ 'psovka nasprotnikov za partizane', SSKJ I, 97. Iz besedil je razvidna tudi raba tega leksema za poimenovanja nasprotnika partizanov.

¹¹⁷ Postavlja se vprašanje, kaj je v obravnavanih besedilih posneto po sovjetskem vzoru, kaj pa je prišlo iz slovenskega izročila. Prim. tudi n. d. v op. 63, 147, kjer avtor pravi, da je Stalin imenoval svoje nasprotnike *pse, podgane, mrčes, hijene, izmečki, smeti*.

¹¹⁸ »slabš. s prilastkom 'človek kot član družbe'«, SSKJ I, 574.

¹¹⁹ V ironičnem sobesedilnem pomenu.

¹²⁰ O zmerjavkah v uradovanih besedilih gl. pri M. Bešter, Zvrstnostna različnost jezika neumetnostnih besedil NOB (diplomska naloga), 1984, 138–156.

¹²¹ Gre verjetno tudi za vpliv I. Cankarja.

c) Evfemizmi¹²² za pomensko področje smrti: *preliti kri (za svobodo), dati/darovati življenje, doprinesiti največjo žrtev (svojemu narodu), omahniti, pasti, leči v prezgodnjo jamo*. Redkeje se pojavljajo evfemizmi v zvezi z nasprotnikom: *Slehernega Slovenca, ki ne bo /.../, bo doletela neusmiljena kazen* (Slovenci!, SPor okt. 1942); *Sovjetska zveza je zdaj potegnila Nemce v zadnji mrtvaški ples* (Pozdravljeni, bratje, na Karpatih...!, DE 6. 4. 1944).

č) Metonimija: *Isto orožje je osvobodilo velik del Slovencev v jugoslovanskem, italijanskem in avstrijskem delu Slovenije* (V pozdrav Rdeči armadi ob prihodu na slovenska tla, SPor 12. 4. 1945); *Koliko delovnih rok je tekmovalo letos, da bi obdelalo zadnji najmanjši košček te drage zemlje /.../ Koliko src je v požrtvovalni ljubezni klicalo blagoslov nad to zemljo!* (Žetev zmage, PD 16. 7. 1944); *Treba je združiti vse žuljave pesti proti izkoriščevalskemu razredu* (1. maj, NŽ maj 1944).

d) Metafora: **stvar**¹²³: *Razvijati /.../ iniciativo /.../ v korist naše velike stvari – tako se glasi zapoved dneva* (Napake, ki jih je treba odpraviti, LP 14. 4. 1944); *bojevnik za/ velikost stvar delavskega razreda in slovenskega naroda* (Komunike CK KPS, SPor 2. 6. 1942); *služiti veliki stvari osvoboditve, združitve in samoodločbe slovenskega naroda* (Aktivistom OF SN!, SPor 9. 3. 1942); *brezmejna vdanost osvobodilni stvari slovenskega naroda* (Delavcem, kmetom, delovnemu ljudstvu, Delo 1942); *boj za našo sveto osvobodilno stvar* (Ob 2. rojstnem dnevu OF, SPor 27. 4. 1943); *zmagoslavje naše svete domovinske stvari* (AVNOJ-u, SPor 27. 4. 1943); **pot**: *Prehodil je* (narod, op. M. B.) *veličastno, trpljenja, žrtev, /.../ polno pot* (Ob triletnici OF, SPor 27. 4. 1944); *Podali so se na pot Hitlerjevih tolovajev* (Bratovska ljubezen, PD 20. 12. 1944); *Samo ena je pot: dvigniti se /.../* (Vse v partizane. Iz proglasa CK KPS, SPor 19. 5. 1942); *Pot boja nam je pokazala pot bodočnosti: skupnost Slovencev v novi Jugoslaviji, tesno oprti na ostale slovenske narode* (Naša pot, PD 7. 9. 1944); **najboljši sinovi in hčere (slovenskega naroda)**: *Bore se najboljši sinovi* (Slovenci!, SPor okt. 1942; Slovenci!, SPor 10. 8. 1942); *najboljši sinovi slovenskih mater* (Slovenske žene, vsaka izmed vas je dolžna pomagati!, NŽ pol. 1943); *mladi sinovi in hčere sovjetske domovine* (Mladina vsega sveta prehaja v napad, Mlad 1. 1. 1943; Mladinski teden – teden borbene enotnosti, Mlad jul. 1943); *sinovi mogočnih Združenih držav in prostrane Velike Britanije* (Mladinski teden – teden borbene enotnosti, Mlad jul. 1943); *najboljši sinovi Srbije, Makedonije, Črne Gore, Hrvaške in Slovenije* (Vrata v svobodo, PD 23. 10. 1944); **oganj/plamen**¹²⁴: *Partizanska vojska se je v ognju težkih in krvavih bojev le še okrepila in prekalila* (Slovenci!, SPor okt. 1942); *mogočna partizanska vojska, ki nosi plamen oborožene vstaje proti fašizmu po vsej Evropi* (r.t.); *Naše desetletja zaslužnjeno Primorje /.../ je zajel plamen Osvobodilne partizanske vojske* (Slovenskemu narodu!, SPor 20. 5. 1943); *Vsak udarec /.../ sovražnikov je slovensko narodno osvobodilno gibanje zmagovito odbilo in vselej zagorelo v novem poletu* (Slovenec!, SPor nov. 1942); *nositi baklo osvobodilnega boja* (Približuje se

¹²² »jezikovni kozolec; posreči se mu izreči tisto, kar naj bi se po splošnem prepričanju na izreklo«, n. d. v op. 63, 135.

¹²³ »ed., nav. ekspr. 'kar je končni, najvišji cilj določenega prizadevanja', SSKJ IV, 997.

¹²⁴ Prim. metafore v narodnoosvobodilnem pesništvu; gl. I. Novak-Popov, Metafora v slovenskem narodnoosvobodilnem pesništvu, v: Zbornik Obdobja, 1987, 266.

svoboda zatiranim narodom, SPart sept. 1943); **udarec**: vse silnejši udarci zavezniške aviacije (Slovinci!, SPor okt. 1942); *zadajati nemški vojski uničujoče udarce* (Slovinci!, SPor 6. 7. 1942; SPor okt. 1942; Junaški Ljubljani!, SPor 1. 1. 1943); *Nismo se še znašli od silnega Hitlerjevega udarca /.../, že je pobesnela svojat udarila na Sovjetsko zvezo* (Bratovska ljubezen, PD 20. 12. 1944); **žeti**: *sejati sovraštvo – žeti smrt* (Žetev zmage, PD 16. 7. 1944); *žeti nove notranjepolitične in zunanjepolitične sadove* (Napake, ki jih je treba na vsak način odpraviti, LP 14. 4. 1944).

e) Poosebljenja: *Svoboda prihaja hitrih korakov* (V borbo za mobilizacijo vseh narodnih sil, PD 14. 11. 1944); *Zmaga se približuje z vedno večjimi koraki* (Približuje se svoboda zatiranim narodom!, SPart sept. 1943); *Odzovimo se vse obupnemu kriku naše teptane zemlje* (1943!, NŽ jan. 1943); *V teh trenutkih, ko se bo ves toliko let zadrževani bes zatiranih in trpečih bratov z vso maščevalno silo vrgel na umirajočo fašistično pošast* (Zdaj ali nikoli!, DE 6. 4. 1944); */.../ ali bomo enkrat vsaj to vedeli, kje so njihovi grobovi, da jim bo naša velika slovenska ljubezen pržgala luč za Vse svete in Verne duše* (Stari in novi časi, KG 1. 6. 1943).

f) Figure: Raba figur je omejena; osamljeni primeri se kažejo kot poskus pisca, da bi posnemal retorični stil in s tem dosegal učinek: *ponavljanje/anafora besede/besedne zveze v zaporednih stavkih/povedih: Še je čas, da daste svojemu narodu, kar ste mu dolžni dati /.../ Še je čas, da pomagate zatreti državljansko vojno /.../ Še je čas, da se uvrstite med oborožene in neoborožene borce* (Slovenskemu narodu!, SPor 20. 5. 1943); *Kličejo vas vaši tovariši v partizanih /...// Kličejo vas stotine vaših delovnih tovarištev /...// Kličje vas naš veliki delavski tovariš maršal Tito /...//* (Kaj čaka delavce v Hitlerjevi službi, DE 1. 6. 1943); *Ena sama volja, ena sama borba, eno samo borbena tovarištvo – to mora postati naša mogočna OF!* (SPor 12. 5. 1942);

retorično vprašanje, pogosto predvsem v besedilih, naslovljenih na ženske: *Ali ste jih* (sinove, op. M. B.) *zato rodile, zato ljubile, da jih bodo gnali na fronte, kakor v klavnico, da bodo vse življenje ostali izkoriščani hlapci?* (1. maj, NŽ maj 1944); *Ali bomo dopustile, da bodo izrabili* (sovražniki, op. M. B.) *trenutek naše slabosti?* (Slovenke od Trsta do Lendave, od Celovca do Črnomlja, PD 4. 1. 1945); *Kdo nam more ob približevanju Rdeče Armade brzdati ali celo ustaviti prekipevanje bratskega slovanskega čustva, ko v nas živi zavest, katero nam potrjuje življenje, da je bratska slovanska ljubezen, ljubezen do svobode in demokracije ter zvestoba našim zaveznikom edino pravo vodilo skozi te najtežje ure našega življenja?* (Bratovska ljubezen, PD 20. 12. 1944); *nagovor bralca, ki je najpogosteje rabljeno stilno sredstvo, po navadi že v naslovu* (npr. *Slovinci!*, SPor okt. 1942), večkrat sredi besedila, kjer služi kot razmejitveno sredstvo med utemeljitvijo in pozivom (kot napoved, da sledi jezikovno izražen namen avtorja besedila; npr. *V partizane!*, SPor 6. 9. 1941, gl. § 4. 1.).

7.0 Kot je bilo že zapisano, določi avtor besedila na podlagi svojega namena vrsto odnosa med sobesednikoma in s tem tudi vrsto besedila. Kam torej uvrstiti analizirana besedila?

Besedila so objavljena v časopisu (gre za javno sporočanje, pri katerem sobesednika zaradi časovno-prostorske razdalje ne menjata vloge), in sicer predv-

sem na mestu tipičnega novinarskega žanra, uvodnika.¹²⁵ Zanje je značilno, da je predstavitevna vloga, ki je sicer tipična za publicistična besedila, potisnjena v ozadje (tj. zreducirana na en sam, sicer osrednji dogodek), prevladuje pa vplivajska vloga, ki se na vsebinski ravni kaže z zasičenostjo ene same teme in z argumentacijo kot tipično prvino vsebinske strukturiranosti besedila, sicer pa še z rabo določenih jezikovnih sredstev, ki se v posameznostih ločijo od naslovnika do naslovnika. Osnovna naloga avtorja je torej pridobivanje naslovnika za svoje ideje in odvrčanje le-tega od nasprotnikovih idej. Ker avtor ni poklicni novinar in je strokovno in jezikovno pomanjkljivo izobražen, se pri pisanju zgleduje po besedilih institucije, ki jih le-ta objavlja na istem mestu v časopisu.¹²⁶

Izrazita poudarjenost vplivajske (naslovnik), opazna navzočnost izrazne (avtor) in zmanjšanost predstavitvene vloge (vsebina, predmetnost) so značilnosti propagandnih besedil.

SUMMARY

This study considers political propaganda writing printed in the partisan press, that is in illegal periodicals that appeared in army units in "occupied" and "liberated" territories between May 1941 and 5 September 1945.

The partisan press was one of the most important means of "recruiting and organizing people for the struggle against the occupier," "for the liberation and unification of all Slovenes" (quoted from the Liberation Front's program). This fact was well understood by the Communist Party of Slovenia (later one of the founding members of the Liberation Front); already before the war it had developed its own printing apparatus and at the outset of war had made it available to the liberation movement. Rich archival holdings reveal the exceptional diversity of these periodicals. Their contents were directed at the most varied public—from the general public to the army, youth, women, workers, peasants, party members and others. The first journalists were leaders in the liberation movement, but later they accepted uneducated correspondents who lacked technical and language training. The latter therefore took as their models writings authored by an institution. Such writing took up a good deal of space in the partisan newspapers.

The textological analysis is carried out from a communicative standpoint according to which each text is understood as a linguistically modelled part of an actual speech act in which the author sets the communicative relation with the addressee, determines the type of relation and type of text in light of the communication's purpose. The author's purpose in the text is apparent from the affective act (illocutive act), which the addressee must recognize in order to assimilate it accordingly. In the writings analyzed here the author wishes to prepare the addressee to carry out a particular action, i.e., to join the partisan movement and not its opponent.

The subject is therefore writings with a predominantly affective function. Different possibilities for influencing the reader are presented: 1) means that are a part of the outward shaping of the text (layout, different types of typeface, use of the upper case and optimal length), 2) thematic influence (on the basis of the theory of isotopic levels formed from lexemes with a collectively dominant semantic characteristic, a single central theme for all the texts is posited); 3) the influence of content structuring (in all cases the author explicitly

¹²⁵ Prim. M. Košir, n. d. v op. 1, 86.

¹²⁶ Prim. op. 67.

states his purpose in a thesis or appellation based on argument; this is a dual tactic: a) to establish a threatening situation, and then in the thesis to call upon the addressee to render aid; b) to cite successes, and then in the thesis to call upon the addressee for continued cooperation until the common goal is met); 4) the influence of linguistic means: a) most directly by means of performative verbs of commanding (*ukazovati* 'order', *pozivati* 'summon', *zapovedati* 'command'); b) imperatives, volitional expressions and elliptical sentences; c) indirectly by using linguistic means that express an attitude plainly favorable towards one's adherents and allies around the world (typical word combinations) and unfavorable towards the opponent (derogatory terms for foreign and domestic foes); d) other linguistic means (set phrases, Biblical language, euphemisms, metonymy, metaphor and figures of speech).